УДК 378.015.31.041:37.011.3-052

Фрицюк Валентина Анатоліївна
доктор педагогічних наук, професор кафедри педагогіки та
освітнього менеджменту
Вінницький державний педагогічний університет імені Михайла Коцюбинського,
Вінниця, Україна
ORCID ID 0000-0001-6133-2656
valentyna.frytsiuk@vspu.edu.ua

Фрицюк Василь Миколайович
викладач кафедри музичного та
перформативного мистецтва
Вінницький державний педагогічний університет імені Михайла Коцюбинського,
Вінниця, Україна
ORCID ID 0000-0002-4466-9019
hfrjdcmrf@ukr.net

Педагогічні умови формування соціокультурної компетентності майбутніх учителів

Анотація. У представленій статті розглядається актуальна проблема формування соціокультурної компетентності майбутніх учителів в умовах глобалізації, полікультурності сучасного суспільства та впровадження концепції «Нова українська школа». Зазначено, що педагог має виступати ключовим транслятором національних цінностей та культурної пам'яті, що є надзвичайно важливим у період війни та повоєнної відбудови України. Проаналізовано наявні суперечності між зростаючими вимогами до вчителя, який має ефективно працювати в соціокультурно неоднорідному середовищі, та недостатньою готовністю випускників педагогічних закладів вищої освіти до такої діяльності через брак методичного забезпечення. Мета дослідження полягає в науковому обґрунтуванні сутності соціокультурної компетентності та розробленні комплексу педагогічних умов для її успішного формування у студентів. Визначено, що ця компетентність є інтегрованою професійно-особистісною якістю, яка гармонійно поєднує знання про національні й світові культурні традиції, ціннісне ставлення до розмаїття та готовність до міжкультурного діалогу. Експериментальна перевірка ефективності запропонованих умов здійснювалася поетапно: на теоретико-пізнавальному, накопичувальному, операційному та підсумковому етапах. Доведено, що успішне формування досліджуваної якості потребує педагогічно доцільного поєднання інтерактивних методів, таких як симуляційні й рольові ігри, дискусії, кейс-методи, проєктні й коучингові технології та ментальні карти. Зроблено висновок, що соціокультурна компетентність перетворюється зі звичайного терміну на важливий професійний інструмент, завдяки якому вчитель здатен не лише уникати стереотипів, а й свідомо проектувати розвиток толерантності та культурної стійкості у своїх учнів, створюючи гармонійний освітній простір.
Ключові слова: соціокультурна компетентність, майбутні вчителі, професійна підготовка, педагогічні умови, полікультурне освітнє середовище, міжкультурна взаємодія, інтерактивні методи навчання.

1. ВСТУП

Постановка проблеми. Формування соціокультурної компетентності майбутніх учителів, як інтегративної якості особистості, що охоплює знання про

культурні норми, цінності, традиції різних спільнот, уміння враховувати соціокультурний контекст в освітньому процесі та здатність формувати культурну ідентичність учнів, є актуальною проблемою сьогодення.

Аргументом на підтвердження цієї думки є глобалізація та полікультурність суспільства, що стосується й освітніх закладів, адже сучасні класи все частіше є різноманітними за етнічним, релігійним і культурним складом. Учитель без соціокультурної компетентності не здатний ефективно працювати в такому середовищі, що призводить до конфліктів, маргіналізації учнів та зниження якості освіти. Крім того, Україна переживає складний період переосмислення національної ідентичності, збереження культурної пам'яті в умовах війни та повоєнної відбудови. Учитель є ключовим транслятором національних цінностей – без відповідної компетентності він не зможе виконати цю місію.

Нові освітні стандарти, зокрема, Концепція «Нова українська школа» передбачають необхідність формування в учнів громадянської та соціокультурної компетентностей. Якщо вчитель сам не володіє ними – він не зможе їх передати учням. У сучасному цифровому середовищі та медіапросторі учні занурені в глобальний інформаційний потік, де культурні смисли змішуються та спотворюються. Учитель з розвиненою соціокультурною компетентністю здатний допомогти їм критично осмислювати цей потік інформації. Нерозуміння культурних відмінностей породжує упередження, натомість, соціокультурно компетентний педагог створює інклюзивний клімат, де кожен участь почувається прийнятим.

Варто зазначити, що ця компетентність потрібна не лише вчителям гуманітарних дисциплін – вчителі математики, природничих наук, фізкультури так само формують ціннісні установки учнів через стиль спілкування, приклади, реакцію на різноманіття.

Якщо вчитель з низьким рівнем соціокультурної компетентності може виявляти ігнорування культурного досвіду учнів, нав'язування єдиних культурних зразків, культурні непорозуміння, культурну дезорієнтацію учнів, – то педагог зі сформованою соціокультурною компетентністю демонструє

особистісно орієнтований підхід, повагу до різноманіття, стійку громадянську ідентичність.

Отже, формування соціокультурної компетентності майбутніх учителів є важливим педагогічним завданням, зумовленим трансформацією суспільства, вимогами освітньої реформи, особливостями національно-історичного моменту України та роллю вчителя як культурного посередника між поколіннями. Учитель, який не усвідомлює соціокультурного виміру своєї роботи, мимоволі відтворює стереотипи, поглиблює нерівність і послаблює культурну стійкість суспільства. Потребує уваги проблема визначення педагогічних умов ефективного формування соціокультурної компетентності майбутніх учителів.

Аналіз попередніх досліджень і публікацій. Варто зазначити, що проблемою професійної підготовки майбутніх учителів опікувалися науковці О. Акімова, Н. Андрущенко, П. Бойчук, В. Галузяк, В. Каплінський, Л. Лук'яненко та ін.

У різних аспектах проблему соціокультурної компетентності досліджували такі вчені, як Н. Білоцерківська [1], Н. Бобаль [2], Т. Варянко [3], Р. Гришкова [4], К. Долінська [5], О. Жорнова [6], В. Киливник [7], І. Процюк [8] та ін., однак, саме в аспекті формування соціокультурної компетентності майбутніх учителів ця проблема досліджена недостатньо.

Опрацювання наукових джерел, аналіз вітчизняної теорії та практики професійної підготовки вчителів дають змогу окреслити суперечності, котрі склалися між: зростаючими вимогами полікультурного суспільства до особистості педагога, здатного працювати в умовах культурного різноманіття – та недостатньою готовністю випускників педагогічних закладів вищої освіти до професійної діяльності в соціокультурно неоднорідному середовищі; потребою держави у формуванні національно-культурної ідентичності молодого покоління в умовах воєнного та повоєнного часу – та відсутністю чітко визначених механізмів підготовки вчителя як транслятора національних цінностей і культурної пам'яті; визнанням соціокультурної компетентності як ключової у сучасних освітніх концепціях і стандартах – та відсутністю єдиного науково

обґрунтованого підходу до визначення її структури, змісту та критеріїв сформованості у майбутніх педагогів; задекларованою в освітніх програмах педагогічних спеціальностей метою щодо формування соціокультурної компетентності майбутніх фахівців – та недостатнім методичним забезпеченням цього процесу: браком відповідних курсів, технологій, дидактичних матеріалів; необхідністю інтеграції соціокультурного компонента в усі дисципліни педагогічної підготовки – та фрагментарністю й епізодичністю його реалізації у реальній практиці закладів вищої освіти.

Проте, недостатньо дослідженими досі є чинники, фактори і педагогічні умови успішного формування зазначеної компетентності у майбутніх педагогів.

Мета статті полягає в науковому обґрунтуванні сутності соціокультурної компетентності та розробленні комплексу педагогічних умов і шляхів їх реалізації для успішного формування зазначеної компетентності у майбутніх педагогів.

2. РЕЗУЛЬТАТИ ДОСЛІДЖЕННЯ

У дослідженні нами визначено соціокультурну компетентність майбутніх учителів як інтегровану професійно-особистісну якість, що сприяє ефективній професійно-педагогічній діяльності у полікультурному освітньому середовищі, завдяки гармонійному поєднанню системи знань про національні й світові культурні традиції, ціннісного ставлення до культурного розмаїття, готовності до міжкультурного діалогу в освітньому середовищі та здатності його формувати на засадах толерантності.

Узагальнення наукових джерел дало змогу визначити чотири взаємопов’язані компоненти в структурі соціокультурної компетентності майбутніх учителів: мотиваційно-ціннісний, котрий пов’язаний зі спрямованістю на виявлення мотивів, внутрішніх потреб та ціннісних орієнтацій здобувачів щодо власної соціокультурної компетентності та її важливості для майбутньої професійної діяльності; інформаційно-пізнавальний, що забезпечує

спрямованість на обсяг і глибину знань про сутність, структуру соціокультурної компетентності, можливості її формування в учнів; діяльнісно-операційний, який пов'язаний з практичною здатністю застосовувати соціокультурні знання у квазіпрофесійній діяльності; усвідомлено-оцінний, котрий пов'язаний з самоаналізом і оцінюванням власного рівня досліджуваної якості. Відповідно до вказаних компонентів визначено чотири основні критерії: спонукальний, когнітивний, технологічний, рефлексивний. Для кожного структурного компонента та кожного критерію соціокультурної компетентності майбутніх учителів було визначено показники, які виконують роль індикаторів і дають змогу здійснювати якісну діагностику рівня розвитку соціокультурної компетентності здобувачів освіти.

Визначені нами й обґрунтовані нами педагогічні умови формування соціокультурної компетентності майбутніх учителів (посилення змісту професійно-орієнтованих дисциплін соціокультурною проблематикою; занурення здобувачів у реальні соціальні та культурні контексти шляхом створення соціокультурного освітнього середовища ЗВО; спрямованість педагогічної практики на соціокультурну взаємодію) доцільно поетапно впроваджувати в освітній процес підготовки майбутніх педагогів.

Для експериментальної перевірки педагогічних умов формування соціокультурної компетентності майбутніх учителів проведено формувальний етап педагогічного експерименту за такими етапами: теоретико-пізнавальним, накопичувальним, операційним, підсумковим.

Теоретико-пізнавальний етап реалізації педагогічних умов формування соціокультурної компетентності майбутніх учителів було спрямовано, передусім на розвиток спонукального критерія досліджуваної якості; необхідно було розвивати мотиви, внутрішні потреби та ціннісні орієнтації майбутніх педагогів щодо власної соціокультурної компетентності та її важливості для майбутньої професійної діяльності. Основну увагу на цьому етапі варто приділяти розвитку таких показників соціокультурної компетентності майбутніх учителів як мотивація соціокультурної компетентності; усвідомлення цінності й важливості

соціокультурної компетентності для майбутньої професійної діяльності; повага та толерантність до інших культур, ціннісне ставлення до культурного розмаїття; прагнення до ефективної міжкультурної взаємодії в освітньому середовищі.

На першому етапі для нас важливо було, щоб майбутні педагоги в різних ситуаціях (які ми для них створювали) могли відчути специфіку міжкультурного контакту з іншими, а також усвідомити власні стереотипи (за наявності).

Ефективними методами і прийомами, якими ми послуговувалися на першому етапі були такі: інтерактивні методи, рольові, симуляційні ігри, дискусії, кейс-метод, аналіз конфліктних ситуацій тощо.

Ці методи дозволяють студентам «опинитися на місці іншого», відчути специфіку міжкультурного контакту та усвідомити власні приховані стереотипи. Наприклад, використовуючи симуляційні ігри ми під час практичних занять штучно створювали для них середовище з незнайомими «культурними кодексами», вони мали відповідним чином реагувати на інакшість, що подекуди призводило до виникнення бар'єрів у спілкуванні.

Під час рольових ігор ми створювали ситуації конфлікту чи непорозуміння, під час яких майбутні педагоги мали не лише правильно розтлумачити поведінку представника «іншої» культури, а й спробувати віднайти приховані мотиви та, звісно, запропонувати вихід із складної ситуації.

Для формування соціокультурної компетентності майбутніх учителів доцільним є використання методу аналізу конкретних ситуацій, організація зустрічей з учителями, які мають досвід роботи в полікультурних класах чи міжнародних проєктах. Особливу роль відіграють проєктні технології. Зокрема, ми пропонували здобувачам самостійно розробити фрагмент уроку чи виховного заходу, які б містили ту чи іншу інформацію про культурне розмаїття. Це могли бути теми, пов'язані з народними ремеслами, мистецтвом різних країн чи технічними винаходами. Згодом відбувалася презентація творчих проєктів, під час якої кожен студент мав акцентувати увагу на якійсь одній чи декількох відмінностях (наприклад, особливості невербальної комунікації жителів певного регіону чи країни).

Накопичувальний етап реалізації педагогічних умов формування соціокультурної компетентності майбутніх учителів було спрямовано на розвиток когнітивного критерію, а відтак, обсягу і глибини їхніх знань про сутність, структуру соціокультурної компетентності, можливості її формування в учнів. Увагу було зосереджено на розвиток таких показників, як розуміння понять та знання теоретичних основ соціокультурної компетентності; знань щодо особливостей міжкультурної комунікації; здатності до критичного аналізу міжкультурних явищ на основі усвідомлення національних і світових культурних традицій.

Ефективними методами і прийомами, якими ми послуговувалися на другому етапі були такі: проєктні, коучингові технології, рольові, ділові ігри, ведення «щоденників професійного зростання», дискусії тощо.

Ведення «щоденників професійного зростання» у процесі накопичувального етапу реалізації педагогічних умов формування соціокультурної компетентності майбутніх учителів мало вагоме значення, оскільки студенти могли аналізувати власні відчуття, даючи відповіді на запитання, наприклад: «Які культурні відмінності викликають у мене тривогу? Як я можу з цим працювати як майбутній педагог?» тощо.

За допомогою коучингових технологій (модель GROW, шкалювання) здобувачі краще могли себе оцінити й визначити актуальний стан готовності до міжкультурної комунікації.

Гострі соціальні та етичні питання обговорювали під час дебатів, круглих столів, під час яких здобувачі оволодівали вміннями сприймати альтернативні точки зору, аргументовано відстоювати свою позицію, поважати думки всіх учасників зібрання.

Операційний етап реалізації педагогічних умов формування соціокультурної компетентності майбутніх учителів було спрямовано на розвиток технологічного критерію соціокультурної компетентності майбутніх учителів, а отже, їхньої практичної здатності застосовувати соціокультурні знання у квазіпрофесійній діяльності. Увагу було зосереджено на розвиток таких показників, як: уміння

застосовувати соціокультурні знання у педагогічній (квазіпрофесійній) діяльності; володіння сучасними методами розвитку соціокультурної компетентності учнів; уміння створювати психологічно безпечне, толерантне середовище; здатність розв'язувати міжкультурні конфлікти в освітньому (квазіпрофесійному) середовищі.

Ефективними методами і прийомами, якими ми послуговувалися на третьому етапі були такі: вправи, творчі проєкти тощо.

Підсумковий етап реалізації педагогічних умов формування соціокультурної компетентності майбутніх учителів було спрямовано на розвиток рефлексивного критерію досліджуваної якості, а отже, їхньої здатності до самоаналізу й оцінювання власного рівня досліджуваної якості. Увагу було зосереджено на розвиток таких показників, як здатність до адекватної самооцінки рівня власної соціокультурної компетентності; рефлексивні вміння й здатність до корекції власної соціокультурної діяльності; усвідомлення власних культурних упереджень (за наявності) й здатність до їхнього коригування.

Ефективними методами і прийомами, якими ми послуговувалися на заключному етапі були такі: кейс-метод, творення ментальних карт тощо.

Здобувачі за допомогою створення ментальних карт мали змогу візуалізувати зв'язки між, наприклад, авторитетом класного керівника і моральним кліматом у класі, між соціокультурною компетентністю того чи іншого вчителя та успішністю учнів з його предмета тощо.

Отже, можемо зробити висновок, що найбільшу ефективність у формування соціокультурної компетентності майбутніх учителів має не один певний метод чи технологія, а педагогічно доцільне поєднання цих методичних прийомів в освітньому процесі. За умов, коли здобувач спочатку переживає певну емоцію, наприклад, пов'язану з усвідомленням недостатності власної соціокультурної компетентності в тій чи іншій конфліктній ситуації (симуляція), потім аналізує причини такої ситуації (рефлексія), за допомоги викладача знаходить професійний сенс (кейс) і створює власний проєкт соціокультурного

спрямування – за таких умов соціокультурна компетентність перетворюється зі звичайного терміну в професійну цінність майбутнього педагога.

3.ВИСНОВКИ ТА ПЕРСПЕКТИВИ ПОДАЛЬШИХ ДОСЛІДЖЕНЬ

Отже, у дослідженні доведено, що майбутні педагоги мають не просто володіти соціокультурною компетентністю на особистісному рівні, а вміти проектувати її розвиток в інших. Це означає, що майбутній учитель володіє методикою організації виховних заходів соціокультурного спрямування; уміти використовувати потенціал свого предмета (літератури, історії, музики, технологій тощо) для розширення соціокультурного кругозору учнів; уміти застосування інтерактивні методи (рольові ігри, кейс-метод, тренінги тощо) для формування толерантності учнів і їхньої соціокультурної компетентності.

З'ясовано, що, якщо для звичайної людини соціокультурна компетентність пов'язана зі знанням правил проживання в суспільстві, то для майбутнього вчителя вона є важливим професійним інструментом створення гармонійного простору, у якому кожен учень, незалежно від його соціокультурного походження, може успішно розвиватися, навчатися та реалізовувати свій потенціал.

У дослідженні визначено й обґрунтовано педагогічні умови, дотримання яких сприятиме ефективному формуванню соціокультурної компетентності майбутніх учителів: посилення змісту професійно-орієнтованих дисциплін соціокультурною проблематикою; занурення здобувачів у реальні соціальні та культурні контексти шляхом створення соціокультурного освітнього середовища ЗВО; спрямованість педагогічної практики на соціокультурну взаємодію.

Перспективним напрямом подальших досліджень є розроблення технологій розвитку соціокультурної компетентності майбутніх учителів, у тому числі, з використанням засобів штучного інтелекту.

СПИСОК ДЖЕРЕЛ

1.Білоцерківська, Н. Г. (2009). Формування соціокультурної компетентності майбутніх учителів у процесі вивчення гуманітарних дисциплін: автореф. дис. ... канд. пед. наук: 13.00.04; Харк. нац. пед. ун-т ім. Г. С. Сковороди. Х., 20.

2.Бобаль, Н. Р. (2013). Формування соціокультурної компетентності майбутніх журналістів у процесі професійної підготовки: дис. … канд. пед. наук. 13.00.04 – Теорія і методика професійної освіти. Вінниця. 212.

3.Варянко, Т. Формування соціокультурної компетентності у студентів на заняттях з іноземної мови. URL: https://surl.li/msgkho

4.Гришкова, Р. О. (2011). Педагогічні засади формування іншомовної соціокультурної компетенції студентів нефілологічних спеціальностей у процесі фахової підготовки : автореф. дис. … д-ра пед. наук : спец. 13.00.04 – теорія і методика професійної освіти. Чернігів, 36.

5.Долінська, К. (2013). Формування соціокультурної компетенції майбутніх учителів початкових класів як педагогічна проблема. *Науковий вісник Східноєвропейського національного університету імені Лесі Українки. 7*. 141–145.

6.Жорнова, О. І. (2006). Соціокультурна компетентність студентів в контексті оминання «слабких ланок» сучасного освітнього процесу. *Вища освіта України. Тематичний випуск «Вища освіта у контексті інтеграції до європейського простору»*. *3*. 93-100.

7.Киливник, В. В. (2019). Формування соціокультурної компетентності майбутніх учителів іноземної мови в системі педагогічного коледжу: дис. … канд. пед наук. Вінниця, 274.

8.Процюк, І. Є. (2016). Формування соціокультурної компетентності особистості в науковій літературі. *Педагогічні науки. 3 (85)*. : URL: http://eprints.zu.edu.ua/22239/1/21.pdf

Pedagogical Conditions for the Formation of Sociocultural Competence in Future Teachers

Frytsiuk Valentyna Anatoliyivna

Dr.hab. of Pedagogical Sciences, Professor of Pedagogy, Vocational Education and Management of Educational Institutions
Vinnytsia Mykhailo Kotsiubynskyi State Pedagogical University, Vinnytsia, Ukraine
ORCID ID 0000-0001- 6133-2656
valentyna.frytsiuk@vspu.edu.ua
Vasyl Mykolaiovych Frytsiuk
Lecturer, Department of Musical and Performative Arts
Vinnytsia Mykhailo Kotsiubynskyi State Pedagogical University, Vinnytsia, Ukraine
ORCID ID 0000-0002-4466-9019
hfrjdcmrf@ukr.net

Abstract. The presented article (based on the file "копія.docx") addresses the urgent problem of forming the sociocultural competence of future teachers in the context of globalization, the multicultural nature of modern society, and the implementation of the "New Ukrainian School" concept. It is noted that an educator must act as a key transmitter of national values and cultural memory, which is exceptionally important during the period of war and the post-war reconstruction of Ukraine. The study analyzes the existing contradictions between the growing demands for a teacher capable of working effectively in a socioculturally heterogeneous environment, and the insufficient readiness of graduates from higher pedagogical education institutions for such activities due to a lack of methodological support. The purpose of the research is to scientifically substantiate the essence of sociocultural competence and to develop an effective set of pedagogical conditions for its successful formation in students. It is determined that this competence is an integrated professional and personal quality that harmoniously combines knowledge of national and global cultural traditions, a value-based attitude towards diversity, and a readiness for intercultural dialogue. The research identifies four interconnected structural components (motivational-value, informational-cognitive, activity-operational, and conscious-evaluative) and their corresponding assessment criteria: motivational, cognitive, technological, and reflexive. The following key pedagogical conditions are substantiated: enhancing the content of professionally oriented disciplines with sociocultural issues, immersing students in real social and cultural contexts by creating a specific sociocultural environment in higher education institutions, and directing pedagogical practice towards sociocultural interaction. The experimental verification of the proposed conditions' effectiveness was carried out in stages: theoretical-cognitive, accumulative, operational, and final. It is proven that the successful formation of the studied quality requires a pedagogically appropriate combination of interactive methods, such as simulation and role-playing games, discussions, case methods, project and coaching technologies, and mind maps. It is concluded that sociocultural competence transforms from a simple term into a vital professional tool, through which a teacher can not only avoid stereotypes but also consciously design the development of tolerance and cultural resilience in their students, creating a harmonious educational space.
Keywords Sociocultural competence, future teachers, professional training, pedagogical conditions, multicultural educational environment, intercultural interaction, interactive teaching methods.

REFERENCES

1. Bilotserkivska, N. H. (2009). Formuvannia sotsiokulturnoi kompetentnosti maibutnikh uchyteliv u protsesi vyvchennia humanitarnykh dystsyplin [Developing the Sociocultural Competence of Future Teachers in the Process of Studying Humanities Disciplines]: avtoref. dys. ... kand. ped. nauk: 13.00.04; Khark. nats. ped. un-t im. H. S. Skovorody. Kh., 20. [in Ukrainian]

2. Bobal, N. R. (2013). Formuvannia sotsiokulturnoi kompetentnosti maibutnikh zhurnalistiv u protsesi profesiinoi pidhotovky [Developing Sociocultural Competence in Future Journalists During Professional Training]: dys. … kand. ped. nauk. 13.00.04 – Teoriia i metodyka profesiinoi osvity. Vinnytsia. 212. [in Ukrainian]
3. Varianko, T. Formuvannia sotsiokulturnoi kompetentnosti u studentiv na zaniattiakh z inozemnoi movy [Developing Sociocultural Competence in Students During Foreign Language Classes]. URL: https://surl.li/msgkho [in Ukrainian]
4. Hryshkova, R. O. (2011). Pedahohichni zasady formuvannia inshomovnoi sotsiokulturnoi kompetentsii studentiv nefilolohichnykh spetsialnostei u protsesi fakhovoi pidhotovky [Pedagogical Foundations for Developing Foreign-Language Sociocultural Competence in Students of Non-Philological Majors During Professional Training]: avtoref. dys. … d-ra ped. nauk : spets. 13.00.04 – teoriia i metodyka profesiinoi osvity. Chernihiv, 36. [in Ukrainian]
5. Dolinska, K. (2013). Formuvannia sotsiokulturnoi kompetentsii maibutnikh uchyteliv pochatkovykh klasiv yak pedahohichna problema [The Development of Sociocultural Competence in Future Primary School Teachers as a Pedagogical Problem]. Naukovyi visnyk Skhidnoievropeiskoho natsionalnoho universytetu imeni Lesi Ukrainky. 7. 141–145. [in Ukrainian]
6. Zhornova, O. I. (2006). Sotsiokulturna kompetentnist studentiv v konteksti omynannia «slabkykh lanok» suchasnoho osvitnoho protsesu [Sociocultural Competence of Students in the Context of Bypassing the "Weak Links" of the Modern Educational Process]. Vyshcha osvita Ukrainy. Tematychnyi vypusk «Vyshcha osvita u konteksti intehratsii do yevropeiskoho prostoru». 3. 93-100. [in Ukrainian]
7. Kylyvnyk, V. V. (2019). Formuvannia sotsiokulturnoi kompetentnosti maibutnikh uchyteliv inozemnoi movy v systemi pedahohichnoho koledzhu [Formation of sociocultural competence of future foreign language teachers in the pedagogical college system]: dys. … kand. ped nauk. Vinnytsia, 274. [in Ukrainian]
8. Protsiuk, I. Ye. (2016). Formuvannia sotsiokulturnoi kompetentnosti osobystosti v naukovii literature [The Formation of an Individual's Sociocultural Competence in Scientific Literature]. Pedahohichni nauky. 3 (85). : URL: http://eprints.zu.edu.ua/22239/1/21.pdf [in Ukrainian]